שנת 1995

הרשעת חגי עמיר ברצח ראש הממשלה יצחק רבין: בחינת אחריות הקושרים, לנוכח תיקון 39 לחוק העונשין

ענת קרוננברג-אורנשטיין, לשעבר הממונה בנציבות תלונות הציבור על מייצגי המדינה בערכאות ופנינה גיא, לשעבר המשנה לפרקליטת מחוז ת"א (פלילי) *

בחיבור זה נבקש לבחון שאלה היפותטית, והיא כיצד תיקון מס' 39 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: "**חוק העונשין**"), יכול היה להשפיע על העמדתו לדין של חגי עמיר, לו תיקון זה לא היה נכנס לתוקפו באוגוסט שנת 1995, אלא במועד מאוחר יותר להירצחו של ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין ז"ל. נבקש בחיבור זה לבחון את רמת האחריות של חגי עמיר לרצח ראש הממשלה, בהתבסס על חוק העונשין, בנוסחו עובר לתיקון 39 ומתוך התבוננות כוללת על רמת האחריות של חגי, הן באירוע בעצרת השלום, הן בנסיונות קודמים לרציחת ראש הממשלה.

1. תיאור עובדתי קצר של העובדות המבססות את הקשר

> "יושבים להם שלושה צעירים אלה, "בשיחת רעים", ושוקלים ובוחנים בכובד ראש ובדם קר דרכים שונות וממשיות כיצד לקפד את חייו של ראש הממשלה הנבחר כחוק של מדינתם הדמוקרטית - ואין ביניהם פוצה פה, מצפצף או מכהה איש ברעהו. יושבים בני-עוולה אלה ומתכננים ומדקדקים בקפדנות וברצינות תהומיים כיצד לרצוח אדם שנברא בצלם, ו"לסלקו מן הדרך", אך משום שדרכו המדינית וכוונותיו לא נשאו חן מלפניהם"[1].

בעקבות החתימה על הסכמי אוסלו בחודש ספטמבר 1993, הציע יגאל עמיר לאחיו חגי עמיר ולחברו דרור עדני, לרצוח את ראש הממשלה, משום שראה במדיניותו סכנה ממשית לביטחונה של מדינת-ישראל.

במסגרת הקשר שנרקם בין השלושה, הועלו מספר אפשרויות לביצוע הרצח, בין היתר: מלכוד מכוניתו של ראש הממשלה; ירי לעבר ביתו ברמת-אביב, כשלצורך כך יגאל עמיר ואחיו ביצעו סיור מקדים ליד הבית; הצבת מכונית תופת ופיצוצה ליד מכונית ראש הממשלה; ירי טיל "לאו" לעבר ראש הממשלה; פגיעה בו באמצעות מיקרופון ממולכד; החדרת ניטרוגליצרין לצינור המים בבית מגוריו ועוד. אפשרויות אלו נדחו בשל חששם להיתפס, אולם החבורה לא אמרה נואש. במטרה לרצוח את ראש הממשלה, חגי עמיר ביקש אישור להחזיק רובה אמ-16 ואף השתתף, ביחד עם יגאל, בסיורי תצפית מול ביתו של ראש הממשלה. יגאל עמיר הצטייד באקדח שהחזיק ברישיון ואף

---

* עו"ד ענת קרוננברג-אורנשטיין, שימשה בעת כתיבת חיבור זה כממונה בנציבות תלונות הציבור על מייצגי המדינה בערכאות.

[1] תפ"ח (ת"א) 499/95 **מדינת ישראל נ' יגאל עמיר, חגי עמיר ודרור עדני** (ניתן ביום 3.10.1996), פסקה 3 לגזר הדין (להלן: "**תפ"ח 499/95**").

הרחיק ונסע בשלוש הזדמנויות שונות, במהלך ינואר, אפריל וספטמבר 1995, למקומות בהם שהה ראש הממשלה במטרה להרגו.

ניסיונות אלה העלו חרס. הניסיון הראשון התרחש ביום 22 בינואר 1995. באותו היום הגיע יגאל עמיר ל"יד ושם" בירושלים לאירוע חנוכת קרון רכבת באזור, שבו ראש הממשלה היה אמור לקחת חלק, אולם לבסוף ראש הממשלה נאלץ לבטל השתתפותו ולא הגיע למקום. הניסיון השני - במהלך חודש אפריל קרא יגאל עמיר בעיתון כי חגיגות המימונה ייערכו ביום 22 באפריל 1995 באולמי "נוף ירושלים" בירושלים, וכי ראש הממשלה עתיד להשתתף באירוע זה. גם לאירוע זה הגיע יגאל עמיר כשהוא מצויד באקדח, אולם כשהגיע למקום נתברר לו כי הכניסה היא למוזמנים בלבד. משלא הותרה לו הכניסה לאירוע, שב על עקבותיו. לאירוע השלישי והאחרון הפנה חגי עמיר את אחיו, לאחר שהראשון קרא בעיתון כי ביום 11 בספטמבר 1995 עתיד להתקיים טקס חנוכת מחלף כפר-שמריהו וראש הממשלה אמור לנכוח בו. יגאל עמיר יצא בבוקר האירוע, סקר את דרכי הגישה אליו, ערך תרשים של המקום וחזר לביתו. משחזר למקום מאוחר יותר, נתברר לו כי הטקס הסתיים וכי ראש הממשלה עזב את המקום. לאחר כל אירוע סיפר יגאל עמיר לחגי עמיר ולדרור עדני על ניסיונותיו.

לבסוף ולדאבון הלב, מימש יגאל עמיר את זממו ורצח את ראש הממשלה יצחק רבין בסיום עצרת תמיכה בתהליך השלום באמצעות ירי מקרוב של שלושה כדורים, אשר שניים מהם פגעו בראש הממשלה והרגו אותו. אחיו לא הצטרף אליו למעשה בשל חשש מהאבטחה הכבדה בעצרת[2].

בחיבור זה בחרנו להתייחס לחלקו של חגי עמיר בביצוע הרצח של ראש הממשלה. הפרקליטות הגישה כתב אישום, הכולל מספר אישומים, המייחס עבירות שונות ליגאל עמיר, חגי עמיר ודרור עדני. חגי עמיר הואשם בשלושה אישומים- באישום הראשון, ייחסו לחגי עמיר ודרור עדני אישום של קשירת קשר לרצח ראש הממשלה. לצורך הקשר וקידומו, פנה חגי עמיר במהלך שנת 1995, לשלטונות הצבא, לאשר לו החזקת רובה מסוג M16. באישום השני, יוחס לחגי עמיר בלבד, אישום נוסף של החזקת נשק, נשיאת נשק ויצור נשק שלא כדין. חגי עמיר הואשם כי גנב מצה"ל במהלך שירותו הצבאי, אמצעי לחימה מסוגים שונים; ביניהם רימוני רסס, לבנות חבלה וכיו"ב שהוחבאו משלטונות הצבא בביתו. במהלך חיפוש שנערך, נמצא בביתו של חגי כ-65 כדורים, בהם נעשה שינוי על ידו, ובהם הוכנסו כדוריות מתכת לכיפת הקליע, וכדורים "משופרים" אלה שימשו את יגאל עמיר בבואו לרצוח את ראש הממשלה. באישום השלישי, הואשמו שלושת הנאשמים בקשירת קשר לפגוע בערבים תושבי השטחים, במטרה לבצע פעולות גמול וכן אישומים של ייצור נשק, נשיאת נשק והחזקתו. יצוין כי חגי עמיר זוכה מעבירה של קשירת קשר לפגוע במחבלים שעתידים היו להשתחרר במסגרת הסכם אוסלו.

בגזר הדין, קבע בית המשפט, באשר לחלקו של חגי עמיר:

> "...לרעיונות ולדיבורים הללו התלוותה כוונה רצינית וממשית מצד הנאשמים כולם לפגוע בראש-הממשלה ולרוצחו נפש, וטענתם כי היו אלה "שיחות סלון" ודיבורים בעלמא - נדחתה על ידינו מכל וכל. לא זו אף זו - לרעיונות ולשיחות הללו נצטרפו גם מעשים של ממש, במיוחד מצידו של נאשם 2, חגי עמיר, שניתן לראות

---

[2] שם, פסקה 2. מכתב האישום עולה כי חגי עמיר ניסה למנוע מאחיו לבצע את הרצח בעצרת עצמה, בטענה שבשל האבטחה הכבדה סביב ראש הממשלה, סיכוייו להצליח ולהישאר בחיים מועטים. לדעת חגי, הדרך לבצע את הרצח היא באמצעות רובה צלפים מצויד בכוונת טלסקופית אשר לא היה ברשותם באותה העת. באקדחו של יגאל עמיר נמצאו כדורים שיוצרו על ידי חגי עמיר, אולם הכדורים שפגעו בראש הממשלה היו כדורים שנקנו בחנות נשק. חגי עמיר עשה שינוי בכ-70 כדורים כדי להפכם לפוגענים יותר.

> בהם מעשי הכנה מובהקים שמטרתם לממש את כוונת הזדון של הנאשמים ולהוציאה מן הכח אל הפועל. כך, למשל, ערך נאשם 2 סיור משותף עם נאשם 1 ליד בתי-מגוריהם של יצחק רבין המנוח ושמעון פרס יבדל"א ברמת-אביב, במטרה לבחון את השטח מקרוב; נאשם 2 הראה לאחיו כתבה בעתון "צומת השרון" בדבר ביקור צפוי של ראש-הממשלה במחלף כפר שמריהו; בנוסף לכך - אף ניסה נאשם 2, בדרכי כזב ומרמה, לקבל לרשותו רובה 16-m משלטונות הצבא, וזאת במטרה לעשות בו שימוש לרצח ראש-הממשלה... נאשם 2 (חגי עמיר), שהוא העבריין העיקרי בתיק שבפנינו, הורשע בכל העבירות שיוחסו לו בשלושת האישומים, כמפורט לעיל. השפעתו על אחיו, נאשם 1, היתה ניכרת למדי, בעינינו, וחלקו לא היה פאסיבי, כפי שטען סניגורו"[3].

כאמור, חגי עמיר נדון ל-16 שנות מאסר לאחר שערעור המדינה על קולת העונש התקבל[4].

בפרקליטות המדינה התלבטו באשר לחלקו של חגי עמיר בכתב האישום. כבר מהשלב הראשוני של בחינת הראיות בתיק הרצח, התברר שקשה להגיש כתב אישום נגד חגי עמיר בגין ביצוע בצוותא של הרצח עצמו בעצרת השלום, שכן עלה מההודעות במשטרה כי לאורך כל ההתקשרות בנוגע לרצח ראש הממשלה, חגי התנגד לדרך שבה ביקש יגאל עמיר לבצע את הרצח, והציע דרכים חלופיות, פחות מסוכנות לדעתו, לביצוע הרצח.

ההידיינות בפרקליטות נגעה אפוא לשאלות רבות; ביניהן השאלה האם להגיש נגד יגאל עמיר כתב אישום נפרד בגין הרצח, או שמא להגיש נגד כל השותפים לרצח כתב אישום אחד. נגד חגי עמיר התגבשו ראיות מוצקות לעבירות של החזקת נשק, נשיאת נשק וייצור נשק שלא כדין. לאחר דיונים רבים הוחלט, בין היתר כדי למקד את הפוקוס על הרצח כמסר הרתעתי, להגיש שני כתבי אישום - האחד נגד יגאל עמיר בגין רצח ראש הממשלה, והשני נגד יגאל עמיר, חגי עמיר ודרור עדני בגין מספר אישומים. כתב האישום השני ייחס לשלושת הנאשמים עבירות של קשירת קשר לרצח ראש הממשלה; לחגי עמיר ייחס כתב האישום עבירות של החזקת נשק, נשיאת נשק וייצור נשק שלא כדין; שלושת הנאשמים הואשמו גם בקשירת קשר ותכנון פגיעה בערבים תושבי השטחים; והאישום הרביעי יוחס רק לחגי עמיר וכלל קשירת קשר לפגיעה במחבלים שישתחררו בעקבות הסכם אוסלו[5].

תיק הרצח נקבע בפני הרכב שהוקם במיוחד לצורך המשפט. התיק השני, של קשירת הקשר והעבירות הנוספות, היה במקור תיק של דן יחיד, אולם בשל חשיבות הנושא והקשרו הציבורי, התביעה הגישה בקשה לקביעת מותב של שלושה שופטים שידון בו, ובית המשפט אישר בקשה זו. משמעות הפיצול לשני כתבי אישום היה למעשה ניהול משפט כפול עם שמיעה כפולה של עדי התביעה. אין ספק שהחלטה זו סרבלה במובן מסוים את ניהול התיק, אולם בהיבט הציבורי הייתה לכך משמעות עצומה.

---

[3] תפ"ח 499/15, לעיל ה"ש 1, פסקאות 2 ו 7 לגזר הדין.

[4] ביום 22.1.2006 הורשע חגי עמיר בעבירת איומים על ראש הממשלה דאז, אריאל שרון ז"ל. בגין עבירה זו חגי נידון לשנת מאסר, מחצית ממנה הוספה לעונשו בפועל.

[5] שם. מהכרעת הדין עולה כי הסנגור עו"ד מרוז טען כי אין להשיב לאשמה, טענתו נתקבלה וחגי זוכה מאישום זה.

2. המצב הנורמטיבי עובר לאוגוסט 1995 ולאחריו - ביטול עקרון אחריות סולידרית של קושרים

תיקון מס' 39 לחוק העונשין התפרסם ברשומות ביום 23 באוגוסט 1994 ונכנס לתוקף כשנה לאחר מכן, ביום 23 באוגוסט 1995. תיקון 39 הוסיף את החלק המקדמי לחוק ובכך אימץ למעשה, באופן חלקי, את הצעתם של פרופ' פלר ופרופ' קרמניצר וחולל שינויים רבים ומשמעותיים במשפט הישראלי. באשר לדיני השותפות, תיקון 39 לחוק העונשין ערך שינוי מהותי באשר לחלקם של השותפים לביצוע עבירה[6], כחלק מפרק ה' לחלק הכללי של החוק. תיקון זה ערך הבחנה משמעותית בין המבצע העיקרי לבין המסייע, ונתן להבחנה זו נפקות מעשית מבחינת ענישתם. נאשם שהוגדר כמסייע יוענש רק במחצית מענישת המבצע העיקרי[7]. באשר לנושא חיבור זה, טרם התיקון, כל אחד מהקושרים היה אחראי <u>לכל עבירה</u> שנעברה בידי קושר אחר בזמן קיום הקשר ולשם קידומו, <u>גם אם היא נעברה ללא ידיעתו או השתתפותו</u>[8]. ויודגש - כלל זה שכונה "אחריות הדדית של קושרים" יובא לחוק העונשין מפקודת החוק הפלילי, שקבעה בסעיף 4 כי "הקושרים אינם אחראים אחריות הדדית למעשיהם משום שהם שותפים לעבירה במובן פרק ה' של פקודת החוק הפלילי אלא מכוח כלל עצמאי שבדיני הקשר"[9].

טרם חקיקת חוק העונשין, בתי המשפט עסקו בשאלת הקשר, וההלכה ששררה באותה העת קבעה כי אדם המתחבר ומתקשר עם הזולת לביצוע מטרה בלתי חוקית, אחראי בפלילים על כל מה שנעשה על ידי חבריו לקשר והנובע אינצידנטלית מן הביצוע של המטרה המשותפת כאחת התוצאות האפשריות והטבעיות שלו, אף אם מה שנעשה בפועל לא עלה בכוונתם כחלק מהמטרה המשותפת או התוכנית המשותפת[10]. בפרשת בן שושן נדונה שאלת האחריות של כלל השותפים להשגת רכב בדרך בלתי חוקית לשם הברחת אחד מהשותפים. בית המשפט העליון קבע כי השגת הרכב הייתה

---

[6] הפסיקה לאחר תיקון 39 נטתה לראות, בהקשר של דיני השותפות, את המבצעים בצוותא כגוף אחד רב זרועות אשר פעולתה של זרוע אחת מיוחסת לגוף כולו ולפיכך אף אם אחד מבני הקבוצה לא ביצע את הרכיב ההתנהגותי של העבירה ניתן להרשיעו בעבירה העיקרית, שכן פעולות יתר המבצעים מיוחסות לו. להרחבה על תיקון 39 בהקשר של ביצוע בצוותא, ראו: ע"פ 2796/95 **פלונים נ' מדינת ישראל**, פ"ד נא(3) 388, 403 (1997), שם נקבע כי "ביצוע בצוותא מחייב תכנון משותף. הוא מבוסס על חלוקת עבודה בין המבצעים"; ע"פ 2247/10 **ימיני נ' מדינת ישראל**, פסקה 22 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 12.1.2011), "הביצוע בצוותא מניח תיאום בין הצדדים, חלוקת תפקידים מוקדמת, הכנה מוקדמת או תכנון מוקדם"; ע"פ 9612/10 **קוגמן נ' מדינת ישראל**, בפסקה 66 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 27.4.2014); ע"פ 3390/98 **רוש נ' מדינת ישראל**, פ"ד נג(5) 871,877 (1999). מפאת קוצר המקום לא נדון בחיבור זה בנושא המבחנים השונים המבחינים בין סיוע לביצוע בצוותא, הרציונלים השונים ביחס לדיני השותפות והביקורת עליהם, וכן לא נדון בשאלת הטלת אחריות בעבירה נוספת (סעיף 34א לחוק העונשין).

[7] בחיבור זה לא נתייחס למגמת בתי המשפט, לאחר תיקון 39, להרחיב את מבחן הביצוע בצוותא. להרחבה בעניין זה ראו ע"פ 2796/95 **פלונים נ' מדינת ישראל**, פ"ד נא(3) 388, 410 (1997). בפסק דין זה, המכונה "שוק הקצבים", הורשע אחד הקטינים "טל", כמבצע בצוותא, למרות שלא נכח כלל בעת ביצוע המעשה ואף ביקש מחבריו לדחות את הפעולה; מרים גור אריה "צדדים לעבירה - תיקון 39 לחוק העונשין במבחן הפסיקה" **מגמות בפלילים**- עיונים בתורת האחריות הפלילית 83, 95 (2001).

[8] ראו דברי הסבר לתיקון 39 - הצעת חוק העונשין: תיקון 39, התשנ"ב-1992, ה"ח 2098, עמ' 141. על פי ההלכה האמורה, כל אחד מהקושרים קשר אחראי על פי סעיף 499 לחוק העונשין לכל עבירה שנעברה בידי כל אחד מהם לשם קידום מטרת הקשר, אפילו נעברה בלא השתתפותו וללא ידיעתו מראש.

[9] ע"פ 88/58 **קייזר נ' היועהמ"ש**, פ"ד יב 1628, בעמ' 1642 (להלן: "**עניין קייזר**"). הלכה זו נשנתה בפסקי דין מאוחרים יותר. מפאת קוצר המקום, חיבור זה לא יתייחס לשאלה המרתקת בדבר אחריות הקושרים על עבירה שונה או נוספת. נציין בקצרה כי ההלכה טרם חקיקת תיקון 39 לחוק העונשין, הורחבה במהלך השנים וקבעה כי ייעשה שימוש בכלל האחריות ההדדית של הקושרים אם העבירה שבה הואשמו כל הקשורים היוותה "תוצאה טבעית ואפשרית" מן המזימה המשותפת - לעניין זה ראו ע"פ 696/84 **אלבז נ' מדינת ישראל**, פ"ד לח(4) 330; ע"פ 556/80 **מוחמד עלי נ' מדינת ישראל**, פ"ד לז(3) 196.

[10] שם, וגם ע"פ 129/54 **גולדשטיין ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה**, פ"ד(י) 505, 515 (להלן: "**פרשת גולדשטיין**") - בפרשת גולדשטיין נקבע כי לעבירת הקשר שני יסודות: הראשון - שניים או יותר עשו הסכם והתקשרו למטרה פלונית; והשני - אותה מטרה הייתה בעיני החוק מטרה בלתי כשרה.

תוצאה אפשרית וטבעית שנבעה מן המטרה המשותפת לסייע למערער בבריחתו, וכל מה שנעשה לשם קידום הקשר מחייב את הקושרים האחרים, אף שהם לא ידעו על מעשה פלילי זה[11].

ההלכה עוד משנות החמישים, בעניין גולדשטיין, קבעה כי כל אחד מהקושרים אחראי לכל עבירה שנעברה בידי קושר אחר בזמן קיום הקשר ולשם קידומו, אפילו נעברה העבירה בלא השתתפותו ובלא ידיעתו[12]. המבחן שהנחה את בתי המשפט באותה התקופה היה כי המעשה בוצע "בזמן קיום הקשר ולשם קידומו". וכך נקבע בפסק הדין:

> "...הכלל של המשפט הפלילי הסובסטנטיבי הוא כי, משנוצר הקשר הפלילי, הופך כל אחד מהקושרים להיות, למטרת הקשר סוכנם של האחרים, כך שכל מעשה שביצעו - ושוב, בזמן קיום הקשר ולשם קידומו - נחשב למעשה של חבריו לתכנית המשותפת, ואפילו בוצע אותו מעשה בהעדרם של אלה ובלי ידיעתם מראש"[13].

גם בעניין קייזר נקבע כי הקשר מהווה "כלל סובסטנטיבי" המורה שקושר אחד אחראי למעשה קושר שני בתנאי שהמעשה בוצע בזמן הקשר ולשם קידומו והוא תוצאה מסתברת הימנו[14].

השינוי בתיקון 39 לחוק העונשין הוא ביטולו של עקרון האחריות ההדדית של קושרים ושינוי, כתוצאה מכך, של האחריות הנגררת של הצדדים לעבירה. פרופ' קנאי במאמרה[15] סברה כי למעשה תיקון 39 מחזק את עקרון האשמה, בכך שהוא מצמצם את האפשרות להרשיע נאשמים בעבירות שלא היה להם יסוד נפשי ויסוד עובדתי לגביהן. לאחר התיקון, הוסף סעיף 499(ב) לחוק העונשין. הסעיף קובע: "הקושר קשר יישא באחריות פלילית גם על עבירה שלשמה נקשר הקשר או שנעברה לשם קידום מטרתו, רק אם היה צד לעשייתה לפי סימן ב' לפרק ה'".

לעניין היקף האחריות, נקבע בפסיקה כי היא מתפרסת על כל מעשי העבירה המהווים "תוצאה אפשרית וטבעית שנבעה מן המטרה המשותפת"[16]. במילים אחרות, לא ניתן עוד להסתפק בקשירת הקשר ואחריותו של קושר קשר לביצוע העבירה העיקרית תיקבע רק עד כמה שניתן לראות בו שותפים לעבירה. בפרשת משולם[17] פורש סעיף זה כך שקושר הקשר אחראי לעבירה שלשמה נקשר הקשר רק אם היה צד לה ובהתאם לתפקידו בעשייתה - כלומר, כמבצע, מבצע בצוותא, מבצע באמצעות אחר, מסייע או משדל.

בשולי הדברים נוסיף כי גם בשאלת הניסיון, חל שינוי מסוים בתיקון 39 לחוק העונשין. עובר לתיקון 39, עונשו של המנסה היה מחצית מזה שביצע את העבירה המלאה. היו לכך מספר טעמים,

---

[11] ע"פ 196/75 **בן שושן נ' מדינת ישראל**, פ"ד ל(3)215, 219 (להלן: "**עניין בן שושן**").

[12] הלכה זו קבעה כי הקושרים אחראים אחריות סולידרית לכל עבירה שלשמה נקשר הקשר או שנעברה לשם קידום מטרתו על ידי אחד מהם, אפילו אם בוצעה "בהעדרם של הקושרים הנותרים ובלי ידיעתם מראש". טרם חקיקת חוק העונשין, סעיף 35 לפקודת החוק הפלילי, 1936 קבעה כי " כל הקושר קשר עם אדם אחר לעבור עברה שהיא עוון, או לעשות בכל מקום שהוא כל מעשה אשר, אילו נעשה בפלשתינה (א"י), היה זה עברה ממין זה, ואשר הנהו עברה לפי החוקים הנוהגים במקום שבו אומרים לעשותו, דינו – מאסר שנתיים או העונש שנקבע לאותה עבירה, הכל לפי העונש הקטן יותר". ראו ע"פ 129/54 **גולדשטיין נ' היוה"מ**, פ"ד י 505, 516 (להלן: "**עניין גולדשטיין**"). הלכה זו זכתה לביקורות רבות, ראו למשל: ש"ז פלר "אחריות פלילית ללא מעשה, על סמך מה"? **הפרקליט** כט 19; לוי לדרמן **עיקרים באחריות פלילית** (תשמ"א) 484-481; אסתר וויס **דיני עונשין- עבירת הקשר**, חושן למשפט (1993), בעמ' 151-147.

[13] עניין גולדשטיין, לעיל ה"ש 8, בעמ' 516.

[14] עניין קייזר, לעיל ה"ש 7.

[15] רות קנאי, דיני עונשין- התפתחות ומגמות, **עיוני משפט** כג(3) 717, 718 (2000) (להלן: "**קנאי**").

[16] שם, עניין בן שושן, לעיל ה"ש 9, בעמ' 219. הלכה זו זכתה לביקורת מרובה, ר' ש"ז פלר "אחריות פלילית ללא מעשה, על סמך מה" **הפרקליט** כט (תשל"ד) 19, 28. פלר כותב במאמרו "הקושר קשר לשם ביצוע עבירה, מן הדין שישא באחריות פלילית בשל קשירת הקשר, ואילו בגין העבירה שלשמה נקשר הקשר, צריך שישא באחריות לפי מידת ההשתתפות בפועל וצורתה, בביצוע באותה עבירה".

[17] דנ"פ 1294/96 **משולם ואח' נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו ביום 29.6.1998).

ביניהם שיקולי תגמול וחשש מתמריץ שלילי. לאחר תיקון 39 שונה העונש על המנסה ונקבע כי עונשו זהה לעונשו של זה שביצע את העבירה המלאה, והוסף סעיף פטור עקב חרטה.

3. השלכות תיקון 39 לחוק העונשין על חלקו של חגי עמיר - תהיות וסברות

ידוע לכול כי דברים שבלב אינם דברים, כפי שהטיב חשין להטעים:

> "פלוני כי יחרוש מזימות רשע ועבירה בלבבו - כך למשל, לגנוב מכונית פלונית בלילה פלוני - לא יעבור כל עבירה... כך דין גם אם בצדו של פלוני, ובלא קשר אליו, יחרוש אלמוני אותן מזימות רשע ועבירה בלבבו; גם אלמוני, כמוהו כפלוני, לא יעבור עבירה הגם שהשניים אמרו לעבור אותה עבירה ממש, ובאותה עת עצמה. ואולם אם יסכימו השניים ביניהם את שכל זמם לעצמו בלבבו, יחויבו שניהם כאחד בעבירת הקשר[18]".

רוצחו של יצחק רבין לא היה רוצח גחמתי אשר זמם בלבו, באופן קפריזי, לרצוח את ראש הממשלה. דובר על תכנון ארוך טווח שנמשך לאורך חודשים רבים. אותו תכנון היה תכנון אמתי, עליו בתי המשפט השונים חיוו את דעתם, ושוודאי ביסס את קשירת הקשר. לא היו אלו דברי "הבל ורעות רוח", כפי שניסתה לטעון ההגנה בשלביו השונים של ההליך הפלילי. אותו תכנון היה משותף, לפחות בחלקו, עם לפחות עוד שניים נוספים.

ברי לכול כי תיקון 39 לחוק העונשין נכנס לתוקפו ללא קשר להירצחו של יצחק רבין. עם זאת, סמיכות הזמנים מעודדת חשיבה: כיצד היה יכול להסתיים תיק זה, לו תיקון 39 לחוק העונשין היה נכנס לתוקפו, למשל, שנה לאחר מכן - באוגוסט 1996. תוך ידיעה ברורה כי שאלה זו היפותטית לחלוטין, השאלה העומדת בבסיס חיבור זה היא האם דינו של חגי עמיר היה יכול להיות אחר - על פי מצב הדברים עובר לתיקון 39 לחוק העונשין.

מעניין לציין כי טענה זו, באשר לדינם של הקושרים, נשמעה כבר במהלך הטיעונים לעונש בשנת 1996 בתיק של יגאל עמיר, חגי עמיר ודרור עדני. וכך נכתב בפרוטוקול הדיון:

> "...אשר לאישום הראשון... דבר שממנו נהנים יחסית הנאשמים הוא העובדה שהחוק שונה באוגוסט 1995 ולפיו הקושרים אינם אחראים לתוצאות הקשר, אלא אם הם מבצעים. אילולא התיקון, אינני יודעת אם הנאשמים לא היו עומדים לדין בגין ביצוע הרצח, שכן היו שותפים לקשר והסכימו לתוצאה וחברו יחד, תכננו יחד והכל היה על דעתם ועצתם. הנאשם 2 אפילו ידע שנאשם 1 עומד לבצע או מתכוון לנסות פעם נוספת את זממו. רק בדרך נס ובשל תיקון של החוק שנה עובר לרצח נחלצו השניים מהשלושה מהעמדתם לדין בגין הרצח עצמו..."[19].

למעשה, אנו מעלות כאן לראשונה תהייה ספקולטיבית תיאורטית בלבד, והיא: האם על פי דיני השותפות טרם תיקון 39 לחוק העונשין, המכירים באחריות הדדית של קושרים, היה ניתן לראות את חגי עמיר כמי שביצע בצוותא את רצח ראש הממשלה ביחד עם אחיו יגאל עמיר, או לכל הפחות שידל את אחיו לביצוע הרצח

אין מנוס מקביעה כי תיקון 39 לחוק העונשין הקל במידה מסוימת על דינם של שותפיו של יגאל עמיר. ביטול האחריות ההדדית של הקושרים מנעה מהתביעה לנסות ולבחון האם חגי עמיר

---

[18] ע"פ 461/92 **שמואל זכאי נ' מדינת ישראל**, פ"ד מז(2) 580.

[19] ר' פרוטוקול הטיעונים לעונש מיום 3.10.1996, עמ' 372.

אחראי גם לביצוע הרצח, על אף שניתן לטעון כי הוא לא קיים את היסוד העובדתי או הנפשי של עבירת הרצח - בשל היעדרו בזמן ביצוע העבירה ובשל אי הסכמתו לאופן הביצוע של ירי מקרוב.

עם זאת, בניסיון האחרון לרצח יצחק רבין טרם עצרת השלום, היה לחגי עמיר חלק לא מבוטל. כאמור, עולה מהכרעת הדין ומגזר הדין כי ביום 25.8.1995, ממש באותו יום שבו נכנס לתוקפו תיקון 39 לחוק העונשין, חגי עמיר יזם פנייה לאחיו והפנה את תשומת לבו לכתבה בעיתון "על השרון" תחת הכותרת: "רבין יפתח את מחלף כפר שמריהו...". בית המשפט קבע, הן בהכרעת הדין, הן בגזר הדין, כי במעשה זה ניתן לראות את חגי עמיר כמי שניסה להוביל את אחיו לניסיון פגיעה בראש הממשלה. ידוע כי יגאל עמיר הגיע למחלף מצויד באקדח, אולם כוונתו לרצח סוכלה במועד זה. אילו תיקון 39 לחוק העונשין לא היה נכנס לתוקפו באוגוסט 1995, אלא למשל שנה לאחר מכן, באוגוסט 1996, האם ניתן לשער ולו באופן תאורטי, כי אם ניסיון זה היה חלילה צולח, קיימת הייתה אפשרות להגיש כתב אישום נגד חגי עמיר כשותף לביצוע הפשע, על פי הדין שקדם לתיקון 39 לחוק העונשין? אותו דין קבע בסעיף 26(2) לחוק העונשין, בנוסחו הישן, כי יראו אדם כמי שהשתתף בביצוע עבירה אם "עשה מעשה... כדי לאפשר לחברו לעבור את העבירה או לסייע בידו בכך, בין שנכח בשעת עשייתה ובין שלא נכח"[20]. אפשרות זו, שלפיה היה מוגש כתב אישום נגד חגי עמיר כמבצע בצוותא או כמסייע לפי הדין שקדם לתיקון 39 לחוק העונשין, יכול היה להוביל לשליחת חגי עמיר למאסר עולם, בדומה לאחיו.

בשולי הדברים נציין כי ניתן לסבור כי פסיקת בית המשפט העליון לאחר תיקון 39 לחוק העונשין החזירה למעשה את האחריות הסולידארית של הקושרים, באמצעות הרחבת התחום של המבצע. הרחבה זו והשלכותיה אינה חלק מחיבור זה, אולם רק נציין כי יש הסוברים שיש בהרחבה זו חזרה לאחריות ההדדית של הקושרים, כזו המאפשרת הטלת אחריות מכוח סעיף 34א(א)(1) לחוק העונשין[21].

5. לקראת סיום

מאמר זה נכתב למעלה מ-20 שנה לאחר הרצח הנורא ההוא. חיבור זה נולד מתוך חשיבה משותפת ורצון לבחון מתוך ראייה היסטורית משפטית את דינם של אלו שרצו ושאפו לפגיעה בראש הממשלה, אך לא נדונו כמי שלקחו חלק ברצח. ויודגש - כוונתם של חגי ויגאל עמיר בכל שלושת ניסיונות הרצח הקודמים לרצח עצמו, בעצרת השלום, סוכלו בשל היעדרות של יצחק רבין במקום ולא בשל חרטה מצדם.

מתוך ראייה רטרוספקטיבית, עולות שתי תהיות משפטיות: האחת, כיצד נראים היו דיוני הפרקליטות לולא תיקון 39 לחוק העונשין, ועל פי הדין הישן, באשר לחלקו של חגי עמיר. והשנייה, לו הניסיון השלישי היה צולח, ותיקון 39 לחוק העונשין היה נכנס לתוקפו במועד מאוחר יותר, האם

---

[20] לעניין זה ר' למשל את ע"פ 3596/93 **אבו סרור נ' מדינת ישראל**, פ"ד נב(2) 481 (1998). באותה פרשה אדם בשם חמזה החליט לרצוח את המנוח ורתם לצורך כך את המערער ואדם נוסף. חלקו של המערער היה בכך שהוא המתין ליד המכונית ובהמשך השליך את בגדיו המוכתמים של הרוצח והשתתף בהצתת המכונית בסוף הפרשה. בית המשפט דן בחלקם של השותפים טרם תיקון 39, אך בערעור טענה ההגנה כי עם חקיקת תיקון 39, יש לראות את המערער כנושא באחריות לעבירת הרצח מכוח היותו מסייע בלבד. השופט מצא דחה את הטיעון מכול וכול וקבע כי אחריותו המהותית של המערער לא השתנתה שכן הוא השתייך ל"מעגל הפנימי" של המבצעים.

[21] קנאי, לעיל ה"ש 14, בעמ' 739-741; ש"ז פלר האם עוד קיים "דין קשר" נוסף על דין הקשר? אגב ע"פ 1710/95; 1779/95 – בית המשפט המחוזי בתל אביב יפו, **משפטים** כ"ז 631, 634 (1996).

ניתן היה לראות את חגי עמיר כמי שהיה שותף של ממש לביצוע עבירת הרצח, או לכל הפחות משדל לדבר עבירה.

האם במקרה היפותטי זה ניתן היה לקבוע כי האחים שניהם היו אחראים, באופן משותף ומלא, לביצועו של רצח ראש הממשלה, ובלשונו של הנביא ישעיה -

"איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק" [ישעיהו, מא, ו(א)].